

Leenstelsel

Door A. F. Verstegen

In de geschiedenis van de dorpen en kastelen komen we de volgende onderwerpen tegen. Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen, Leenheren, Leenmannen, heergewaad, Ambt Beesd Rhenoy etc. Dit leenstelsel (feodale leenstelsel) werd honderde jaren in ons land gehanteerd. Na de inval van Napoleon in 1795 werd dit leenstelsel afgeschaft.

De Hertogen van Gelre en de graven van Zutphen hadden het gezag over een groot deel van Gelderland en Noord-Brabant. Later door een huwelijk van een dochter van de graaf van Zutphen met de zoon van de hertog van Gelre ontstond het Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen. Deze graven van het F. G. & G. Z. later ook wel het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen genoemd waren:

1. Hertogen van Gelre
Reijnoud, Wilhelm, Eduart, Jan II, Aernolt en Adolph van Egmond
2. Hertog Caerl van Bourgondië 1472
3. Aerts Hertog Maximiliaan
4. Hertog Caerel van Egmond
5. Hertog Wilhelm van Gulick
6. Hertogin Elisabeth
7. Keijzer Karel de Vijfde
8. Koning Philips de II
Plakkaat van verlating 1581, Nedeland onafhankelijk
9. Staten van Holland met de stadhouders van Oranje
10. Regering van Nederland 1795 tot heden.

De regeerders over dit Vorstendom konden onmogelijk al hun bezittingen zelfbesturen. In ieder dorp, stad werd een leenman aangesteld en deze leenman kreeg het kasteel met de daarbij behorende landerijen en de rechten behorende bij zijn gebied. Ook werden er ambtmannen aangesteld, in het ambt Beesd en Rhenoy waren vele jaren de baronnen Pieck van Wolfswaard uit Beesd ambtman.

De ambtman evenals de leenman behartigde de belangen van de landsheer (bestuur, belastingheffing, rechtspraak, waterzorg) met uitzondering van administratieve beheer van de hertogelijke goederen, want dat was een taak van de landrentmeester. De grenzen van de ambtman werden bepaald door politieke machtsverhoudingen, maar in het Rivierengebied waarschijnlijk ook de loop van de rivieren. Binnen de ambten lagen heerlijkheden en steden waar de Hertog geen macht had, het waren enclaves waar hij zijn gezag niet kon doen gelden. Dit gold bijvoorbeeld voor de Baronie van Acquoy, de steden, Asperen, Leerdam, Heukelum en Buren etc. dit waren dus soevereine dorpen en steden die een eigen bestuur hadden.

Het Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen was opgedeeld in een Quartier Arnhem, Nijmegen, Zutphen en Roermond. Rechts het wapen van Johan van Bienen JUD (doctor in de rechten) ordinarius Raad des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen eerste regerende Borgemeester der stad Arnhem MDCCXI (1711).

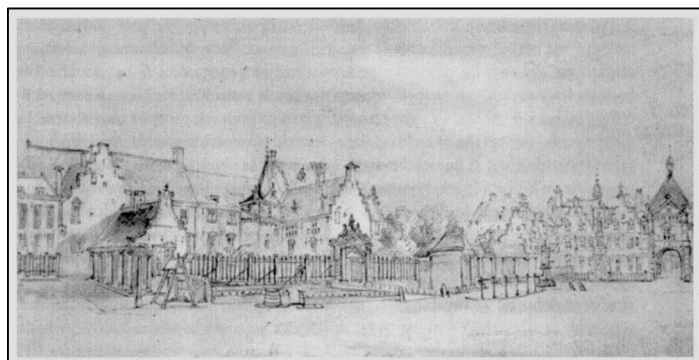
In het verleden mocht een afgestudeerde jurist zich Juris Utriusque Doctor (J.U.D.) noemen, meester in de beide rechten. Daarmee werd bedoeld dat je meester was in het civiele recht en

kerkelijk recht. De administratie en de rechtspraak voor het quartier Nijmegen, werden in het Hof van Gelre aan de Markt te Arnhem gehouden.

Afgevaardigde, gedeputeerden in de raad voor het Quartier Nijmegen waren rond 1750 o.a.

1. Jacob van Randwijk, Heere tot Rossum, Gameren, Beek etc. Borggraeff des Rijks en Rigter der Stad Nijmegen.
2. Casper Antonius van Linden tot Ressen, oud ambtman en Rigter der Ambts Overbetuwe.
3. Otto van Wijhe Heer tot Echtelt.
4. Adriaen van Heert Waltgraeff des Nederrijksenwalts.
5. Jacob van Beijnhem tot den Appelenburg Heer van Tuijl.
6. Reinder van Haeften Heer van Ophemert.
7. Casper van Els tot den Boelenham.
8. Johan de Cock van Delwijnen Heer tot Wadenioijen Ambtman in Bommel Tielre en Bommellerweerden.
9. Bartholt van Gent Heer tot Mijnerswijck.
10. Derk Wolter van Linden tot Mijenerswijk, Ambtman, Rigter en Dijkgraeff des Ambts tussen Maas en Waal.
11. Carel Pieck Heer tot Brakel en Soelen, Ambtman des Ambts Beest en Renoij.
12. Ludolph Diderick baron van Tengenagell Heer tot Gellicum.
13. Walraet van Haeften Heer tot Zennewijnen.

Het Hof van het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen aan de markt in Arnhem
Gewassen pentekening van Jan de Beijer 1742

Het leenstelsel

Bij een Heerlijkheid behoorden bepaalde rechten. Zo was Acquoy een Hoge- en Rhenoy een

Lage Heerlijkheid. Een Hoge Heerlijkheid was een soeverein gebied met eigen wetten en rechtspraak. De baron van Acquoy had ook het halsrecht, het recht om misdadigers tot de galg te veroordelen. Verdere rechten waren, het visrecht, het jachtrecht, veerrecht, het recht van de wind, etc. Een belangrijke bron van inkomsten was het tiendrecht. Tevens had de baron het collatierecht, het recht om de ambtsdragers te benoemen, o.a. de schepenen de schout en de pastoor en later na de reformatie de dominee.

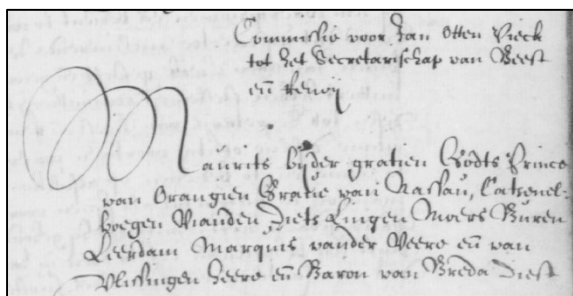
De eigenaar van de Aldenburch te Rhenoy, de leenheer, evenzo in andere dorpen, gaf het kasteel met landerijen en de rechten die bij de Heerlijkheid Rhenoy behoorden aan een leenman.

Deze bezittingen en rechten werden feodale bezittingen en rechten genoemd. De Leenman kon onroerend goed kopen en deze werden allodiale goederen genoemd. Feodale goederen waren dus van de Leenheer en waren vererf baar maar konden ook verkocht worden. De leenman was de Leenheer een Heergewaad verschuldigd en moest de eed van trouw afleggen en de Leenheer zijn leven lang trouw beloven. Het Heergewaad was een militaire uitrusting, een paard en een maliënkolder (soort harnas) die de leenman moest hebben om de leenheer in geval van oorlog te helpen. De feodale bezittingen en rechten gingen van vader op zoon/dochter maar konden ook verkocht worden. Was de leenman (doorvererving b.v.) minderjarig dan moest een familielid (hulder) de eed van trouw afleggen en de Leenheer gehoorzamen tot de minderjarige leenman volwassen was geworden (27 jaar). De Leenheer vorderde van de nieuwe leenman het Heergewaad wat verheer-gewaden werd genoemd. Later in de tijd werd het heerge-waad voldaan door betaling van een som geld. De akten van beleningen en het leenregister werden bij het Hof van Gelre te Arnhem geregistreerd. Voor Acquoy werden deze documenten door de Nassause Domeinraad geregistreerd. Na de inval van Keizer Napoleon Bonaparte werd het leenstelsel op 25 maart 1795 afgeschaft. Vrijheid - Gelijkheid - Broederschap.

Ambtmannen van het ambt Beesd Rhenoy

De eerste ambtman van Beesd en Rhenoy die ik in de archieven vond was ridder Bruusten aangesteld door Hertog Willem van Gulick in 1392, zie artikel in geschiedenis van Rhenoy, Ambtman van Beesde en Rynay 1392. Vele jaren hebben de baronnen Pieck uit Beesd de functie bekleed, zoals eerder vermeld, van ambtman van het ambt Beesd Rhenoy.

Deze amptmannen werden door de regeerders van het F. G. & G. Z. benoemd. In 1620 werd Jan Otten Pieck benoemd tot Secretaris (Ambtman) van het Ambt Beesd en Rhenoy, door Maurits van Nassau. Deze oorkonde werd persoonlijk afgegeven en geregistreerd in het Commissieboek van het Hof van Gelre en Zutphen.

Commissie (volmacht) voor Jan Otten Pieck tot het Secretarisschap van Beesd en Rhenoy. Maurits bijder gratien Godts Prince van Oranien Grave van Nassau, Catselenborg en Vianden, Diets Lingen Grave van Buren Leerdam Marquis vander Veere en van Vlissingen Keere en Baron van Breda Diest de Stadt Grave en 't landt van Cuijk Grimbergen Arlaij Cranendoncq, Ackoy etc. etc.

Allen die geenen die desen sullen sijn (zien) hooren lesen Salut Also Otto Gijberts Pieck tegenwoordigh Secretaris tot Beest en Renoij mits sijne hogen olderdomb dieselve resolutie (besluit) niet wil langer can bedienen. En ons aan sulck heeft doen versoecken wij wilden hem consenturen (goedkeuren) dat bij deselve resolutie soude mogen resigneren (ambt neerleggen) op sijne soon Jan Otten Pieck die 't selve ampt mit voorgaande advies van Raden des Furstendoms Gelre en Graefschaps Zutphen op onse voorschriftelinge acte nu ener de soenen (de brief) Jaeren lanck als adiunct (bijgevoegd) en substitut (indeplaats-stelling) bedient heeft omme 't selve voortaan absolutelick bij hem waergenomen en bedient te worden. So ist dat wij daertoe inclinerende (genegen zijn) den selven Jan Otten Pieck gestelt en gecommiteert hebben stellen en committeren (volmacht geven) bij desen tot Secretaris van Beest en Renoij omme deselve possitie voortaan waer te nemen en te bedienen op sijne voorschreven Vader gedaen heeft mits dat hij gehouden blijft den behoorlicke eet te doen in handen van Cantkler (kanselier) en Raden des Furstendoms van Gelre en Graefschap Zutphen ordonneren (bevelen) aenersulcx allen en eene ijigelicke (ieder) dien dese eenesinds sal mogen aengeren den voorschreven Jan Otto Pieck voor Secretaris van Beest en Renoij te houden en erkennen en hem uit volbrengen van sijne last alle goede hulpe te vertoonen. Gedaen in s' Gravenhage den xvii April xvi ste twintich en was neffens een opgedruckt segel in roden wasse ondergescheven. Maurice de Nassau leger schout ter ordennantie van Sijne Edele en was ondertekent Adriaen vander Mijlen.

Kasteel Wolfwaard van de baronnen Pieck te Beesd

tekening Jan de Beijer 1750

In geschiedenis van Rhenoy komen we te weten wie de leenmannen, leenvrouwen waren van de Heerlijkheid, Rhenoy. Voor de omliggende dorpen, zie de site van de HKWB onder Ontdek ons archief.

Acquoy © A. F. Verstegen, CC-BY